

УДК 811.111'27

**ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ВЖИВАННЯ НЕПРЯМИХ МОВЛЕННЄВИХ АКТИВ
(НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ)****Тихоновська Г. С.**

У статті розглядається міжгендерна комунікація у рамках теорії мовленнєвих актів. Представлені основні теоретичні засади щодо визначення поняття гендер, міжгендерна комунікація та теорія мовленнєвих актів. У класифікації непрямих МА одне висловлювання поєднує у собі функції кількох прямих актів: транспортований директив-квеситив, констатив у функції риторичного запитання; транспортовані квеситиви у функції констатива.
Ключові слова: гендер, мовленнєвий акт, констатив, директив, квеситив.

В статье рассматриваются межгендерная коммуникация в рамках теории речевых актов. Представлены основные теоретические принципы определения понятия гендер, межгендерная коммуникация, теория речевых актов. В классификации непрямых РА одно высказывание объединяет в себе функции нескольких прямых актов: транспортированный директив-квеситив, констатив в функции риторического вопроса; тарнспортрованный квеситив в функции констатива.
Ключевые слова: гендер, речевой акт, констатив, директив, квеситив.

In the article the intersex communication in the frame of speech acts is discussed. The main theoretical principles connected with the definition of gender and intergender communication are presented. According to the classification of the not direct speech acts one saying can combine several functions: transported directive-question; constative in the function of the rhetoric questions; transported question in the function of the constative. The practical part of the article is based on the analysis of the examples that were found after the research conducted on the modern English literature of belles-lettres style.
Key words: gender, speech act, constative, directive, question.

Категорія “гендер” з’явилася у мовознавстві нещодавно (у 80ті роки минулого століття) – пізніше ніж у інших науках. “Гендерні відношення в мові фіксуються у вигляді мовних стереотипів накладають відбиток на поведінку особистості у тому числі і на мовну і на процеси її мовної соціалізації. Лінгвістика тексту допомагає виявити відображення у свідомості носіїв мови гендерних стереотипів” [1, с. 234]. Вже доказаним фактом є те, що дискурс зокрема художній здатен передавати природу статі, свідомі та несвідомі гендерні установки.

Метою цієї статті є дослідити мовленнєві акти, які належать комунікантам різної статі, представлені у сучасній художній англійській літературі. Щоб зробити дослідження більш реальним та наблизити його до реального життя, приклади будемо надавати із сучасного англійського роману, написаного автором-жінкою, а саме з діалогів головних героїв.

Завданням цієї роботи є 1) проаналізувати теоретичні засади сучасних гендерних досліджень, 2) визначити основні положення теорії мовленнєвих актів, 3) навести приклади із сучасного англійського роману, що проілюструють використання чоловіками та жінками різних мовленнєвих актів (далі МА), 4) зробити висновок щодо частоти вживання тих чи інших МА у мовленні персонажів із різним гендерним статусом.

Об’єктом дослідження є непрямі МА формально виражені реченнями або виразами, які належать комунікантам різної статі.

Предметом дослідження є гендерно-маркована культурологічна зумовленість використання і репрезентації комунікативних компонентів.

Матеріалом дослідження виступає сучасний англійський роман автора-жінки – Maggie O’Farrell “The Hand That First Held Mine”.

Проведемо аналіз діалогів із сучасного художнього тексту. Ціль аналізу – виявити гендерні відмінності в типах непрямих мовленнєвих актів, а також гендерні стереотипи свідомості персонажів-чоловіків і персонажів-жінок.

Але спочатку вважаємо за потрібне надати теоретичні засади щодо класифікації мовленнєвих актів та зробити власний аналіз. Вивченням теорії мовленнєвих актів взагалі та гендерним чинником у комунікативній інтеракції зокрема займалися у своїх наукових трудах такі вчені як Д. М. Городникова, О. Л. Каменська, А. В. Кириліна, Г. Ю. Крейдлін, О. О. Леонтьев, А. Піз, Д. Таннен, J. Coats, R. Lakoff, M. Renzetti.

Аналіз мовленнєвих актів (МА) показує, що одні з них частіше використовуються у промові чоловіків, інші – у промові жінок. Отже, правомірно говорити про гендерно марковані МА. Умовно назвемо гендерно марковані мовленнєві акти МАч (частіше висловлювані чоловіками) і МАж (частіше висловлювані жінками).

Серль Дж. започаткував універсальну класифікацію, в основу якої покладено іллокутивну мету. Дана класифікація включає: 1) репрезентативи чи асертиви (Я стверджую), 2) директиви (Я наказую), 3) комісиви (Я обіцяю), 4) експресиви (Я дякую), 5) декларації (Я звільняю). Незважаючи на те, що типологія Дж. Серля відрізняється послідовністю й логічністю, її недолік полягає у відсутності подальшого членування на підкласи за додатковими ознаками [2].

Почепцов Г. Г. називає мовленнєві акти *прагматичними типами речень*. В цій теорії вирішальним для віднесення висловлювання до того чи іншого прагматичного типу є характер прагматичного компонента, який дозволяє встановити типологію не тільки з урахуванням іллокутивної мети, а й способу її досягнення. До класифікації включаються: констативи (речення-ствердження), промісиви (речення-обіцянки), менасиви (речення-погрози), директиви (речення-спонукання адресата до дії), перформативи (речення, вимовляючи яке, мовець виконує дію), квеситиви (питальне речення в його традиційному розумінні) [3]. За визначенням Г. Г. Почепцова, існування непрямих чи транспонованих мовленнєвих актів можливе завдяки рухливому характеру відносин між формою й змістом, властивому мові в цілому. Згідно з класифікацією Карабана В. І. можемо виділити наступні види непрямих МА. Транспортований директив-квеситив (*Why not go to the park?*); констатив у функції риторичного запитання (*What do you know of space?*); транспортовані квеситиви у функції констатива (*It's a good idea, isn't it?*).

На підставі проведеного дослідження можемо зробити висновок, що частіше за все у сучасному художньому дискурсі використовується такий тип непрямих МА як транспортований квеситив у функції констатива. Наведемо наступні приклади:

... You are joking, aren't you? [с. 17].

You did have a section, didn't you? Woman asked [с. 33].

You are not Italian, aren't you? She asked [с. 57].

How about one o'clock? You're allowed lunches, aren't you? [с. 74].

You've got your number, haven't you? Just in case. Ted mentioned [с. 30].

На підставі проаналізованого матеріалу можемо зробити висновок, що майже у рівній кількості авторка роману Меггі О'Фаррел використовує транспортований квеситив у функції констатива як у мовленні жінок так і у мовленні чоловіків. Кількість квеситивів-констативів збільшується, коли мовець залежить від свого співрозмовника та постійно потребує його схвалення або підтримки. Тому комунікант "перепитує" свого співрозмовника, щоб упевнитися, що він перебуває із ним у інтеракції та слухає його. Це можна побачити у наступному прикладі, де бачимо діалог між коханцями, при чому чоловік не хоче відпускати жінку, бо кохає її та перебуває у розпачі, то що є шанс втратити її:

"Oh, God," he bursts out, "you're not going to run out on me. Are you? I've completely messed up, haven't I? I mean. I bring you here and then you have to listen to all that... You probably think I'm a depraver immoral idiot, don't you?..." [с. 119].

Отже, тут бачимо залежність чоловіка від слів та рішення жінки, тому у його мовленні і використовується квеситив-констатив.

Звернемо увагу на наступні приклади, які мають місце у розмові між жінкою та чоловіком та де жінка, в якій щойно народилася дитина розповідає деталі свого особистого життя:

"I'm more resistant to illness than anyone I've ever met, and if I wasn't breastfed that just disproves the whole theory, doesn't it?" [с. 165].

"You haven't minded too much, have you, about the other thing?" [с. 201].

Можемо зробити висновок, що коли жінка є залежною від чоловіка, то вона також використовує такий непрямий МА із таким прагматичним значенням.

Але порухавши усі приклади, що зустрілися у тексті роману, то можемо сказати, що у мовленні чоловіків такі МА зустрічаються частіше. Це можна пояснити тим, що автором роману є жінка. Та у самому тексті роману головні персонажі-жінки виступають сильними самодостатніми особистостями, а чоловіки є тільки частиною їхнього життя.

Кількісний аналіз показує, що у художній англійській літературі, автори частіше використовують такі непрямі мовленнєві акти як риторичні запитання, директиви-квеситиви, директиви-перформативи для моделювання комунікативної поведінки жінки. Для комунікативної поведінки персонажів-чоловіків, у свою чергу, характерним є не транспортований, а прямиий смисл як самого висловлювання так і реагування не на непрямі, а на прямі МА. Тому часто складається враження, що чоловіки не підтримують жінок у спілкуванні та не приділяють їм достатньо уваги.

Але ми наведемо наступні приклади з роману, де чоловіки використовують транспортовані директиви-квеситиви:

"Why don't you..." [с. 17].

"Why don't you go back to sleep?" [с. 18].

"And perhaps you, Lexie, will see me out" [р. 73].

"Why don't you just send them?" Ted's father says..." [р. 99].

Такі ж непрямі МА використовує авторка також і у персонажному мовленні жінок, але персонажі-чоловіки розмовляють так частіше. Отже, робимо висновок, що, безсумнівно, має значення хто є автором художнього твору чоловік чи жінка. У жіночому романі Меггі О'Фаррел, головні герої-жінки наділені чоловічими якостями, тому їхня комунікативна поведінка схожа на чоловічу. Чоловіки ж у романі виступають тільки частиною життя сильної незалежної жінки, тому їхня комунікативна поведінка походить на жіночу.

Підсумовуючи можна сказати, що у цій статті ми визначили поняття гендеру, зазначили теоретичні засади теорії мовленнєвих актів та класифікації МА. У практичній частині роботи було здійснено аналіз прагматичних висловлювань персонажів-жінок та чоловіків сучасного англійського роману Maggie O'Farrell "The Hand That First Held Mine". Було зроблено висновок, що хоча непрямі транспортовані МА більш характерні для жіночого мовлення, але у даному романі чоловіки частіше використовують транспортовані квеситиви-констативи, директиви-квеситиви, риторичні запитання. На нашу думку, це можна пояснити тим, що автором роману є жінка.

Підбиваючи підсумки можна сказати, що матеріал для дослідження не вичерпано, а дослідження буде актуальним до тих пір, доки люди різної статі спілкуються завдяки усному та писемному мовленню.

Література

1. Горошко Е. И. Язык и гендер [Текст] / Е. И. Горошко, А. В. Кирилина // Гендерные исследования : науч.-теор. журн. – 1999. – № 2. – С. 234 – 241.
2. Гончарова Т. В. Теорія мовленнєвих актів як один із видів дослідження прагматики мовлення / Т. В. Гончарова // Філологічні науки. Мова, мовлення, мовленнєва комунікація / –2007. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Philologia/66486.doc.htm
3. Борисенко Н. Д. Гендерний аспект репрезентації персонажного мовлення в англійських драматичних творах кінця 20 століття [Текст] : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04 : захищена 8.10.2003 / Борисенко Наталія Дмитрівна. – Житомир, 2003. – 231 с.
4. Maggie O'Farrell The Hand That First Held Mine / O'Farrell Maggie. – London: Headline review coperight, 2010. – 374 p.